КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА Ч. 5.
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ ТРАВЕНЬ 1933
CO-OPERATIVE REPUBLIK
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW — LWIW POLAND РІЧНИК VI

ДО КООПЕРАТОРІВ СВІТУ!

Кооперація — економічна організація, створена трудами й жертвами міліонів кооператорів — стає нині предметом неоправданих нападів приватної торговлі.

Від свого початку кооперація змагалася за оборону інтересів загалу. Завсігди, без огляду на ріжниці політичних поглядів і релігійних вірувань, вона ставила інтерес усіх понад особисті інтереси.

Кооперація утрималася й поступила вперед, не зважаючи на війну й крізу, завдяки слушности своїх засад та росумности своїх метод.

Її розвиток невідлучно звязаний з відбудовою господарського життя, з закріпленням мира і з поступом культури.

Її суспільна корисність та успіхи спонукують приватні торговельні орґанізації, ведені лите заздрістю та еґоістичними інтересами, до нападів на кооперацію та до накликування публичних властей до накладання на неї виняткових і несправедливих податків та гальмування її нормальної діяльности шляхом ворожого законодавства.

Ми з радістю занотовуємо, що всюди наші Національні Союзи поклали собі завданням енерґійну оборону великої спадщини по Справедливих Рочдельських Піонірах і міліонах сучасних кооператорів.

В обличчу невгаваючих і несправедливих нападів противників кооперації всіх країн Міжнародній Кооперативний Союз солідаризується з усіма національними орґанізаціями світа, що саме тепер захищають свої права і свободу своєї діяльности, та кличе всіх членів підтримати й посилити їх кооперативні товариства, створені для задоволення усіх їхніх потреб в інтересі загалу.

Кооператори! Великі діла, що їх ви створили, наслідки ваших жертв для спільної справи, загрожені.

Ходить про нові економічні основи цивілізації, яку представляє ваш великий принціп взаїмопомочи.

Кооператори, обороняйте ваші здобутки і ваші права — у вашім власнім інтересі та в інтересі ваших родин і людства — щоби кооперативний рух вийшов з теперішних труднощів, більших і тяжчих, як коли.

Кооператори світа — обєднуйтесь!

За Міжнародній Кооперативний Союз:

Генри Мей. *Ваїно Таннер.*
Генеральний секретар. *Президент.*

13, IV. 1933.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ЩО СКРИВАЄТЬСЯ ЗА ЗНИЖКОЮ ДОЛЯРА?

Знижку доляра можна вважати вже фактом; сумнівним остає ще тільки, як далеко піде ця знижка. Горячі дні, що зачалися 20. квітня, серед хаосу вісток, сплетень і здогадів, дали вже також досить матеріялу для того, щоби рішитися: чи знижка доляра прийшла з волі чи помимо волі керівників американського державного життя. Бо хоча вагання валют рідко коли діється з відома і благословення урядів, то теоретично це не є виключена річ.

З застереженням, як це завжди потрібно, можна сьогодня поставити тезу, що сама знижка була спричинена свідомим посуненням уряду американської федерації, на чолі з її президентом *Рузвелтом*. Безпосередною притокою до знижки курсу на біржах стали два законодатні акти уряду: продовження заборони вивозу з Америки золота і видвигнення законопроєкту про видачу нових банкнотів, яких малося б ужити головно на кредити для хліборобів. В звязку з цим другим проєктом стоїть теж плян піднесення срібла до ролі рівнорядної з золотом, в тім розумінні, що менші довги можна булоб сплачувати замісць золота також сріблом, якого курс підносився.

Вказують на дивний збіг обставин, що ці кроки Рузвелта і його уряду прийшли саме в порі, як до Америки прибув офіціяльно англійський премєр Мек-Дональд для обговорення пекучих економічно-політичних справ. Досить переконуючо звучать ті голоси, які підозрівають в тактиці Рузвелта свідоме стремління до зашахування свойого партнера знижкою доляра.

Бо що означає практично знижка курсу доляра в м і ж н а р о д н і х в з а є м и н а х?

Не забуваймо, яке місце займає в світі доляр: це та валюта, що по війні заняла місце, опорожнене тоді англійським фунтом. Це король валют, хоч, що правда, від року його авторитет дещо захитався. Але його курсова вартість тоді не впала, удержуючись на високому рівні, що при такому розгарі крізи без сумніву гальмувало до певної міри експорт товарів зі Сполучених Держав. Можливо отже, що через штучне зниження курсу доляра хочется улекшити вивозову позицію Америки і тим погрозити Англії. Але чи у всіх вчинках дипломатів завжди і всюди треба підозрівати тільки самі підступні наміри? Не забуваймо, що та сама Англія, Франція і многі інші держави є воєнними й торговельними *довжниками Америки* та від довшого часу добиваються ревізії своїх величезних і на теперішні часи непосильних зобовязань. *Знижка доляра може принести значну полекшу довжникам в Европі.* Отже, чи не треба добачати в кроках американського уряду свого роду приязного жесту в сторону Англії та Франції? (Інше діло, чи цей жест добровільний, чи вимушений цілим укладом відносин та впертою вимогою довжників).

А тепер друге питання: що означає знижка доляра для в н у т р і ш н і х в і д н о с и н в а м е р и к а н с ь к і й ф е д е р а ц і ї?

Перше всього зважмо, що паперовий доляр — це писемне зобовязання держави до громадянина, довжний скрипт на відому кількість золота або його рівновартости. Уряд, забороняючи вивозити золото, фактично перечеркнув вимінність доляра на металь. Зірвав його „па-

рітет". Коли доляр упав, то державні банки мають можливість викуповувати свої банкноти (золотом чи девізами) по вигідній низькій ціні. Коротко кажучи — знижка курсу доляра це перш усього *зарібок для держави*, а страта для всіх посідачів долярових нот.

Далі вона вносить переворот у взаємини між довжниками й вірителями. Для Европейця, який привик дивитися на Америку так приблизно, як поглядає людина з вулиці на двоповерховий дім — є несподіванкою вісти про кольосальний зріст задовження серед американського громадянства. При всіх застереженнях що до точности підрахунків національного майна і задовження та трудности таких обчислень взагалі, ми позволимо собі продемонструвати деякі цифри, що їх оголосило бюро амер. „Національної Промислової Конференції". Сума національного майна в Спол. Державах мала виносити: в 1912 р. — 180 міліярдів дол., в 1922 р. — 321 млрд., в 1929 році 362 млрд. На 1932 р. можна оцінювати, що вона зменшилася о третину, отже виносить поверх 200 млрд. долярів. Але проти цього активного майна стоять пасиви. Довжні зобовязання виносили 1912 р. — 63 млрд., 1922 р. — 136 млрд., в 1929 р. — 203 млрдів. Тепер їх сума повинна виносити коло 180 млр-дів долярів. Таким чином чисте національне майно вагалосяб біля цифри 20 млр-дів долярів.

Але ці цифри самі собою ще не дають нічого. Щойно порівнання зросту відсоткового відношення між активами й пасивами говорить про все лихо. Отже це відношення було в р. 1912 — *34%*, 1922 р. — вже *42%*, а в 1929 р. — аж *56%*. В р. 1932 це відношення очевидно ще погіршилося. У світлі таких чисел зрозуміємо вповні, чому провід американської нації мусить приступити до акції віддовження краю і то в можливо радикальний спосіб. Очевидно, що найбільш рішучим засобом є — зменшення самої суми старих зобовязань, а для тої мети найпростішою дорогою — девалюація банкнотів.

Але керуючі чинники американського господарства обіцюють собі — теж правильно — ще одно. Вони чекають зросту цін товарів. Вже сама девалюація гроша може спричинити такий наслідок, а намірена інфляція нових банкнотів буде ділати теж в цьому напрямі. (Одна тільки виринає трудність: підвишка цін може знову спинювати експорт товарів з Америки, так само, як це досі робила дорога валюта).

Ті, що вірили в непохитність доляра, очевидно перечислились. Але вони мають хоч моральну сатисфакцію в тім, що не можна й нині доказати, щоби доляр впав зі звичайних валютарних причин. Покриття доляра золотом до останнього часу було найкраще з усіх валют світа (66%), і хоч воно дещо зменшилося в останньому часі, то про якусь критичну ситуацію не було мови.

Доляр впав, бо того хотіли.

„УРЯДОВА АКЦІЯ ВІДДОВЖЕННЯ".

Цією загальною назвою характеризують кілька законодатних актів польського уряду, які мають на цілі полекшити положення довжника, головно хлібороба. Це такі закони: 1) давніші два декрети про розємчі уряди для розложення довгів на ратальні сплати до 3 літ і обнижки відсоткової стопи; 2) про пільги для гіпотечних довжників,

що одержали позички на гіпотечні заставні листи; 3) про обнижку відсотків і відрочення сплати капіталу інших довгів, забезпечених гіпотечно; 4) закон про Акцептаційний банк.

За виїмком закона про розємчі суди для малої земельної посілости — всі інші мають актуальне значіння не для селян, а передовсім для великої земельної власности. Такий самий характер носять і законні постанови про пільги при сплаті залеглих податків, бо як відомо, українське селянство не залягає з державними оплатами з тої простої причини, що йому цього не дозволяють. — Постанови декрету про розємчі уряди мають підлягти дальшій зміні в напрямі умовного продовжування речинця сплати до 7 літ, при чому ця мораторія малаб відноситися теж до лядових боргів по детайлічних склепах (в тім числі і по споживчих кооперативах!).

Однак одночасно з повищими законами про знижку відсотків та мораторію у сплаті приватних довгів (бо всі ці пільги не відносяться до довгів у публичних кредитових установах!) — ухвалено в соймі т. зв. маєтковий податок, який по суті не є ним, а звичайною даниною, яку заплатять ті, що виплачують річно найменше 25 зол. грунт. податку. Після цього закона має м. і. хліборобство заплатити державі через 5 літ по 10 міліонів зл. щорічно, як додаток до грунтового податку. Нове податкове обтяження виносить від 20—40% грунтового податку.

Разом з тим даруночком прийшла вість, що мораторія на сплату деяких податків, що вигасає в половині 1933 р. — не буде продовжена.

Останній з вичислених законів появився в Дневнику Законів з 29. березня ц. р. і обовязує від 10. квітня ц. р. Він постановляє, що відсотки від гіпотечних довгів, хочби вони були навіть назначені судовим рішенням, обнижуються до 6%. Під закон підпадають довги, забезпечені або дефінітивним табулярним вписом або лиш пренотацією; не підпадають тільки довги, забезпечені гіпотечною кавцією. — Друга важна постанова цього закону говорить про відрочення сплати довжного капіталу аж до 1. жовтня 1934 р. До цього часу не вільно вести екзекуції на капітал, тільки на відсотки й кошти.

Коли повищі закони мають все таки реальний підклад і зміст, то зовсім неясні завдання „Акцептаційного банку“. Ця нова урядова установа, фактично підвідділ міністерства скарбу, має шляхом реесконту векслів переймати на себе неліквідні рільничі довги, що обтяжують сьогодня головно Банк Польскі, Банк Рольни та другі подрібно не вичислені кредитові державні, комунальні й приватні установи, які розложать на рати сплати довгів довжників. Капітал для цього „банку“ має дати міністер скарбу по свойому осуду з річних бюджетових сум, до розмірів 75 міл. золотих (сам Банк Польскі мав на конець грудня 1932 р. хліборобських векслів на суму 286 міліонів!). За страти Акц. банку ручить держава до висоти 30% загальної суми зобовязань банку, однак не більше як 50% страт понесених на хліборобських вірительностях. Банк буде акційною спілкою з акційним капіталом $12^1/_2$ міл. зол. Загальна сума зобовязань банку не може перевищити 20-кратної суми його власних капіталів.

З усієї конструкції банку видно, що це не якийсь справжній банк, який мавби мобілізувати капітали, а фо́рма перекинення ризика з деяких існуючих кредитових установ, санація яких урядові бажана. Якоїсь спеціяльної користи з цеї установи хліборобам не буде.

Коли зіставити разом усі повищі закони й декрети, насовується такий висновок: керманичі держави рішили дати полекшу хліборобам що до їх приватних довгів на те, щоби одержати від них більше гроша для самої держави.

ПОЧИНАЄТЬСЯ УРЯДОВЕ ПОБОРЮВАННЯ КООПЕРАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ?

Уряд одного з союзних країв Німеччини, *Баден*-у оповістив дня 7. квітня ц. р. розпорядок про (великі) товарові доми, підприємства з філіяльною системою та подібні торговельні фірми. Розпорядок цей оперто на загально-союзному декреті „про охорону народу і держави"(!).

Зміст його такий:

1. Забороняється засновувати товарові доми (Warenhäuser), як рівнож склепи з одностайними цінами;
2. Забороняється відкривати нові філії яких небудь торговельних підприємств.
3. *Обі повищі постанови відносятьcя також до споживчих кооператив.*

За Баденом пішла й *Баварія,* оголошуючи подібний розпорядок. Таким чином вже дві союзні держави в Німеччині вступили на шлях активного поборювання не тільки велико-капіталістичних товарових домів, а й *кооперації.*

Щоби зрозуміти саму можливість таких неймовірних розпорядків, треба мати перед очима все це, що тепер діється в Німеччині. Прихід до влади гітлерівців означає в *соціяльній ділянці* скріплення позиції т. зв. середнього стану, себто передовсім купецтва (по части й ремісництва та інтелігенції), крім, очевидно, посилення впливів великого *промислового* капіталу, який від довшого часу фінансував гітлерівський рух. Купецтво використовує свою силу передусім для підкошення своїх економічних противників: кооперації та великих універсальних магазинів.

ЧИ КОЛЬОНІСТИ ОСТАНУТЬ НА ПРИДБАНИХ ҐРУНТАХ?

Таке питання ставить „Курєр Львовскі" (19. березня ц. р.) — подаючи при цьому такі блищі інформації: в періоді 1926 до 1929 р., хоч була висока конюнктура і високі ціни землі, то при легкости кредиту розвивався живий парцеляційний рух. Покупці ґрунтів одержували гіпотечний кредит в Банку Польськім а також з „фонду допомог і пільгового кредиту". З цих двох джерел уділювали теж кредити на урядження господарств. Ця кредитова інфляція привела до того, що землю набували люди, що не посідали майже ніяких засобів. В результаті показалося, що 9.907 набувців одержало 54,4 міл. зл. кредиту на 43.862 га. Це значить, що на 1 га площі лягло пересічно 1.256 зл. кредиту з самих тільки державних банків!

Військові осадники і приватні парцелянти набули в тім часі 44.257 га, при чому 3.953 набувців позичило з державних установ 33 міл. зл. Пересічне обтяження 1 га — 836 зл.

Кошти сплати і опроцентування довгів виносять 8—10 квінталів (*q*) жита з 1 га, тоді як при добрій конюнктурі за аренду землі да-

валося найбільше 3 квінтали з гектара. З огляду на введені урядом законні пільги у сплатах — всетаки приходиться ще й тепер платити около 5 *q* (75 зл.) з гектара, що є очевидним абсурдом. Так у військових осадників. Знова-ж у першої групи, урядових парцелянтів, обтяження 1 гектара вагається між 100 і 180 зол.. а по приміненні пільг 270—160 зл.

При такій ситуації виринає — на думку ендецького органу — трівожне питання, чи зможуть набувці ґрунтів удержатися на своїх господарствах?

Ми однак думаємо, що ті опікунчі руки, які так дбали про кольоністів тоді, коли їх висилали спеціяльно на „східні креси“ — не дадуть їм загинути й тепер, хочби то мало далі діятися коштом всієї решти населення.

РОЗБУДОВУЙМО — АЛЕ ОБЕРЕЖНО!

Перед нами протокол одної кооперативної наради в справі організації збуту збіжа округжним кооперативним союзом. Впадає в око передусім слабе заступлення союзних кооператив: на 93 кооператив, членів союзу, було на анкеті заступлених всього 54 кооперативи, хоча темою наради була справа першорядної ваги для цього району. Друге, що звертає на себе увагу, це спосіб переведення далекосяглої ухвали що до створення при союзі окремого збіжевого фонду у висоті 45.000 золотих, яку то суму малиби зложити кооперативи. (Пересічно на кооперативу це винеслоб біля 500 золотих „збіжевого уділу“). Голосування над цим проєктом управи союзу переведено по дискусії, в якій, крім предсідника, взяло участь всього три особи, з того двох селян, з яких один висловлювався невиразно „за“, другий „проти“ проєкту. Очевидно, що по такій невичерпуючій дискусії й голосування мусіло випасти невиразно: 33 „за“ проєктом, 11 „проти“, 10 здержалося. Тому й не диво, що вже по закінченню цеї точки, при обговорюванню інших справ, окремі промовці вертали до справи „збіжевих уділів“, а деякі вимагали, щоби в цій справі вперід поробити наради на місцях.

Хоча отже нарада погодилася, що рішення анкети буде обовязувати всі кооперативи, то, на нашу думку, керівники союзу зроблять добре, якщо наперед переведуть відповідну пропагандистичну підготовку на місцях і аж тоді приступлять до стягання уділів. Очевидно— уділи повинні бути зложені готівкою; метода складання уділів векслями, про що натякається теж у протоколі згаданої наради — є річ крайно небезпечна, як для союзу, так ще більше для кооператив.

Ось які думки насовуються при читанні протоколу з одної кооперативної наради. Такі методи будування — це у нас не відірваний випадок. Така метода розбудови у нас практикується ширше. Тому й звертаємо увагу на слабі її місця, остерігаючи одночасно перед небезпеками занадто поспішного будівництва і то методами, які вже й у нас основно скомпромітувалися: *при допомозі векселя!* Добра воля й будівничий запал — яких то прикмет не відмовляємо і в даному випадку — нехай ідуть в парі з терпеливістю й холодною розвагою.

ДЕЩО ЗІ САМОКРИТИКИ.

Святочне „Діло“ принесло у відділі фейлєтону серію „святочних кухарських порад“ придуманих для західно-українського громадян-

ства бистрим сатириком Г. Чіпкою. Між ними находимо й влучну сатиру на деякі хиби нашого економічного будівництва. Є це *„рецепта на економічний пляцок“*, що звучить ось так:

„**Економічний пляцок.**

Три склянки заграничної кризи вимішати з краєвою непорадністю, додавши по пів фунта міцного бюрократизму та конденсованої самопевности. Все терозтерти у власній макітрі старим способом. Всадити в горячу руру вижидання, доки не зачне тріщати“.

На жаль — богато в тім правди!

Брати Симиренки —

економісти й визначні українські суспільно-культурні діячі другої половини XIX і початку XX. ст.

В останніх кількох літах появився цілий ряд спогадів наших передових культурних діячів довоєнної доби. В них часто, в звязку з нашими важкими культурними змаганнями, згадують імя українського мецената Василя Федоровича Симиренка[1]).

Короткі згадки про братів Симиренків, Платона й Василя, подибуємо й у зазбручанських виданнях, де тільки згадується про матеріяльні джерела українських культурних починів[2]). До війни, а радше до смерти молодого Симиренка в 1915 р.[3]) про тиху та ревну діяльність цих українських курльтурників не можна було голосно згадувати та й не многі про неї знали. Можна було лише стрінути денеде коротенькі згадки в звязку з історією цукроварства на Україні, чи фрагментарні описи відвідувачів фабричних заведень Яхненків-Симиренків[4]).

Так само щойно кілька літ по війні Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові від галицького громадянства скромно вшанувало свойого щедрого мецената В. Ф. Симиренка, виписуючи його імя на пропамятній таблиці в будинку Т-ва, що на його купно пожертвував покійний 100.000 рублів.

Багато наших громадян, прочитавши недавно отті згадки про українського міліонера, який так щедро своїм майном підсилював український рух по обох сторонах кордону, довідалося вперше про цього білого крука й чудувалося що до того часу про нього не було чутно. Про Василя ще частіше споминають, а про Платона мало тямлять, він скорше своєю громадською діяльністю був примі-

---

[1]). Порівн: Е. Чикаленко. „Щоденник“ вид. „Червоної Калини“, Львів. — Окремі згадки-статті, посвячені В. Ф. Симиренкові в „Тризубі“. Париж, 1928, ч. 22, 23, і 24. — Найповніші і найцікавіші там „Спогади“ В. Леонтовича, О. Лотоцького („Український Никодим“); — О. Лотоцького: „Стрічки Минулого“. Праці УНІ. Варшава, 1932.

[2]) Порівн: „Україна“, 1929, січень-лютень, стор. 8; — цікаві згадки в Яворівського: Нарисах з історії революційної боротьби на Україні, 1927; — Лозовий: Курс кооперацій. 1929 й ін.

[3]) Ширшу посмертну згадку посвятив йому Ніковський, Степ., 1916 (Одеса).

[4]) Ширші спогади про фірму Яхненко-Симиренко до її упадку написав Клебановський у „Київській Старині, 1896 т. 52. стор. 101—4, 251—62, 358—377. — Гл. також Padalica T. Opowiadania i Krajobrazy t. II. 58—64. — М. Чалый: Посѣщеніе Т. Г. Шевченком Сахарного завода Яхненка й Симиренка. „Київська Старина“, 1889. II. 459 — 64.

ром для молодшого брата; оба вони більше пів віку брали живу хоч і тиху участь в українському культурному й політичному життю.

Українські міліонери — свідомі й ревні громадяне! Хочеться знати про них як найбільше.

А примірні це громадяне й цікаві не так своїми великими маєтками: вони гідні памяти поколінь передовсім як люди великої душі.

Історія роду й богацтва Симиренків.

Перша половина XIX ст. це доба незвичайного росту промислового капіталізму, нечуваних до того часу економічних можливостей та суспільної перебудови народів. Хвилі того економічного підйому докочувалися і до нас на Вкраїну, хоч вона ще тоді була економічно й суспільно дуже відсталою країною та зате багатою невикористаними добрими умовинами.

Розвій західного промислового капіталізму підтягав за собою й аграрні країни, потребуючи хліба й сировини. Українські, головно південні поміщики стали тоді перебудовувати свої лятифундії наче на хлібні фабрики, оперті на найману працю. Хліборобська продукція взагалі стала сильно зростати, зароїлося в українських портах від чужинних кораблів, яким годі було настарчити поживи. Нагод до праці й збагачення було тут дуже багато, в кого лиш була воля, енергія та розум.

Доробився тоді не один поміщик, купець, чумак чи навіть і кріпак, якщо йому пощастило викупити себе від пана, щоби мати особисту та господарську волю. В таких то часах викупився у гр. Самойлова, власника м. Смілої, кріпак на оброці (чиншах), швець-кожемяка Михайло Яхненко з дітьми: Степаном, Кондратом, Терентієм, Анастізією й Евдокією. Тодіж кріпак сусіднього пана гр. Воронцова, власника м. Городища, Степан Симиренко викупив лиш одного свойого сина Федора та одружив його з Настею Яхненківною. Згадували, що Яхненко, щоби викупитися, продав всю свою шевську мізерію, а навіть жінчине намисто, поборов усі труднощі, получені з викупом; як дістав волю, не лишилося йому ніяких засобів до дальшого прожитку. Та був це мабуть чоловік, що „знав далекі дороги", бо вже перед тим їздив по ярмарках з чобітьми та шкурами. Нагодився якийсь „коробойник" та позичив йому 600 корбованців. За них Михайло Яхненко з синами й зятєм Федором Симиренком виарендував два млини у гр. Самойлова в Смілій та почав помало дороблятися, але небаром помер. Після його смерти підприємством, що дуже скоро виросло, стала керувати мати, а відтак сини й зять, зберігаючи патріярхальну родинну спілку і підчиняючись молодші старшим. Про патріярхальність цих родинних відносин цікаво згадує мемуарист, урядник пізнішої великої фірми „Яхненко-Симиренко". Він каже, що молодші брати старшим „викали", прислуга вважалася членами родини, всі разом засідали до стола, спільною молитвою починали і закінчували завсігди денну працю.

З початку головою тої родинної спілки вважався найстарший Степан Яхненко. Він з Федором Симиренком вів касу й рахунки, бо оба були грамотні, а Кіндрат і Терентій неграмотні займалися скуповуванням збіжа й продажею муки та взагалі наглядали господарства. Та над усіми господарськими здібностями й розмахом почав вибива-

тися згодом Кіндрат. Він, дужий ростом і веселий шуткар був любимцем графа Самойлова, з яким грав у білярд, боровся та пив о заклад, хто кого перепє. Заприятелював з ним також пізніше і граф Бобринський, до якого перейшла Сміла після смерти Самойлова. Арендуючи дальше млини й крупчатки, склали брати в 1820-их роках капітал розміром около 6—7 тисяч рублів. Зблизившись на славних і рухливих тоді українських ярмарках (прим. у Ромнах) з більшими купцями, навчилися від них багато та набралися купецького розмаху.

До того зєднали собі славу чесних купців. Широко по Вкраїні пішла слава про їх людяність в 1830-их голодових роках, коли то вони годували впродовж кількох місяців біля 10.000 селян.

Так працюючи спільно в згоді, не з гарячки за зиском, а з любови до труду—змагання, скоро багатіли. Кромі млинарства займалися також дальше шкіряним промислом і торговлею, скуповували худобу та зганяли її в Одесу й Варшаву; вкінці почали експортувати муку заграницю. Відчинили перший склад у Одесі, куди й переселився Степан, а відтак і Терентій, щоб наглядати за продажею муки й худоби; а згодом відчинили мучні склади в Николаєві й Севастополі. Пощастило їм дуже, коли зійшлися з добрим знатоком млинарства й на спілку з ним виарендували уманські млини, впроваджуючи до них технічні уліпшення. За 10 літ аренди уманських млинів поділилися зі спільником рівно по 500.000 рублів чистого доходу. Тоді то, розпоряджаючи значним капіталом, ставши купцями першої гільдії Одеси, почали шукати для себе ширшої діяльности.

Тоді саме (в 30-их роках) гр. Бобринський поставив у Смілій першу цукроварню на Вкраїні. Брати купили в нього 10.000 пудів цукру по 28 руб. за пуд і продавали його в своїх гуртівнях у Одесі, Николаєві й Севастополі по 38·40 руб. — заробили на тому кругло коло 10.000 карбованців. Самі за таке тоді поплатне цукроварство не важилися зразу братися.

Та тоді стає до праці в фірмі молодий Платон Федорович Симиренко.

Платон Федорович Симиренко (*? † 1863.)

(Розбудовує фірму „Яхненко-Симиренко", його суспільно-реформатортькі замисли — український фаланстер, знайомство з Шевченком і іншими українськими культурниками. Упадок фірми.)

Молодий Платон скінчив середню освіту в Одесі і почав думати про вище (здається правниче) образування в московському університеті. Та одного разу якийсь добродій з Москви, гостюючи в домі Симиренків, став відраджувати батькові-Симиренкові такий плян сина: буде він, — казав, — втрачений для торговельного діла. Налякався батько того й, щоб спинити сина, відказав йому матеріяльної помочі.

Платон зразу думав таки поставити на свойому й пробиратися таки власними силами, але згодом роздумався й став працювати в відділах фірми, займаючись головно рахунковістю. Познайомився він тоді з декількома Німцями-спеціялістами, що завідували, чи на власну руку вели перші цукроварні виарендувані в панів з лісами й кріпаками.

Отті перші цукроварні були дуже примітивні. Були це великі шопи з хворосту і гилля, всі вогневі, ні одної парової. Працювали

в зимі, коли кріпацька праця була ніпочому. Німцям-спеціялістам приходила дуже дешево аренда таких цукроварень і кріпацька праця. Власники з того великої користи не мали, коли зважити, що орендарі нищили ліси, які були наче додатком до аренди. Щоб збільшити свою користь, Німці вдавали, що знають особливі таємниці продукції цукру, сипали якийсь порошок, без якого, мовляв, не буде солодкий.

Платон, живучи в Смілій, зійшовся з деякими урядовцями цукроварні гр. Бобринського і особливо щиро побратався з молодим практикантом, а пізніше славним цукроварем Сетгофером. Цей виявив молодому Симеренкові, які користи можна мати з цукроварства й заохотив його до того діла. До того оба молоді, повні сил і енергії ідеалісти, мріяли про кращі часи для людства, про новий суспільний лад, вірили в машину й її добродійне післанництво. Оба вони їздили заграницю та оглядали там нові, парові уладження цукроварень і інших підприємств. Вернувши, намовив Платон батька й дядьків на цукроварство. Розпоряжаючи капіталом біля 600.000 рублів, виарендували вони в поміщика м. Ташлика на 12 літ землю й стали будувати цукроварню. Платон поїхав до Франції, щоб там добре приглянутися до новіших уладжень та сконструувати плян свого підприємства. Закупив найновіші машини, набрав зі собою коло 30 спеціялістів-Французів, деяких і з родинами, й поставив у 1843 р. перший у цілій тодішній Росії паровий пісочно-рафінадний цукровий завод у Ташлику. Головною пружиною, творчою душею підприємства „Яхненко-Симеренко" стає молодий, освічений і докладно вже обзнайомлений з цукроварським ділом Платон. А на головного представника фірми вибивається Кондрат Яхненко, який у розбудові виказував найбільше відваги, піддержував перед братьми племінника та з незвичайним, просто геніяльним спритом, як на неграмотну майже людину, (бо згодом ледви навчився підписуватись) реалізував смілі його пляни. Згадують, що Кіндрат Михайлович дивував усіх своєю памятю. Без записок тямив усі дні плат, векслеві речинці, обчисляв видатки й прибутки, всього сам наглядав. Постійно занятий, дорожив часом і до пізньої старости (прожив поверх 80 літ) не випускав з рук господарської керми підприємства. Цікаво, що старий з молодим працював в повній злагоді й новин не лякався, хоч інші брати деколи негодували. Дивувалися сусіди-пани такому розмахові бувших кріпаків-хахлів які й ніяк інакше в себе не говорили, як по „малорусски", а й діловодство підприємства так само вели. Раз відвідав їх новий завод в Ташлику приязний їм, хоч і конкурент гр. Бобринський. Оглядаючи модерні уладження цукроварні, нагло звернувся до Кіндрата, що його опроваджував: „А що будеш робити, Кіндрате Михайловичу, як обанкрутишся? Сильно повів уже ти своє діло, богато вже в тебе розкоші, много тратиш грошей на своє підприємство". — „Га! — відказав Кіндрат — буду чоботи шить, як шив перше, та шкуру мять; у мене ще на горищі лежить мішок з копитами й можна ще й тепер чоботи шить. Але що ви будете робить, ваше сіятельство, як, не дай Боже, обанкрутитесь?"... — Коли пішло добре з цукроварнею в Ташлику, взяли брати в оренду на 3 роки пісочно-рафінадний завод у гр. Потоцького в Орлівці; а коли він після 3-ох літ не схотів більше арендувати, задумали Яхненки-Симиренки розбудувати цукроварське підприємство в самому Києві й його околиці. Купили навіть на передмістях землю. Та справу спинила київська міська дума, не даючи дозволу на про-

даж куска міської землі, що лежав у центрі приготовлюваних теренів під будову фабрик. Тоді (в 1846 р.) запропонував їм давній пан Симиренків гр. Воронцов на 36 літ оренду 260 десятин землі під фабрики біля села Млієва.

І в неймовірно скорому часі „ожили пустарі“, поміж місточком Городищем і селом Млієвом, на дорозі з Чигирина до Корсуня й Києва, 15 верстов від Шевченкової Кирилівки, виріс городок з димарями, а тисячі народу найшло в ньому працю. Наперед повстали семиповерхові пісочно-цукровий і рафінадний заводи, вивінувані в наймодерніші машини. Закипіло життя, гейби перенесене туди просто з Франції чи Німеччини. „Сахар хохлів“ став знаний у цілій Росії й за границею. Відчинилися їх нові склади в Москві, Харкові, Київі, Нижньому Новгороді, Кременчузі, Єлисаветі, Ростові.

Довколишнє селянство мало постійний чи хвилевий заробіток на буряках та в цукроварні. Гордилося воно фірмою, якої творці вийшли з його плоти, тимбільше, що власники-міліонери не гордили своїм біднішим братом, самі своїх звичаїв і простоти не зміняли, ні свойого походження не скривали. В довколишніх селах і місточках жили ще ті, що тямили, як вони недавно їздили по ярмарках, продавали „тулупи“ та скуповували пшеницю в поміщиків. Саміж „фабриканти“ частенько згадували свою молодість із зустрічними давними знайомими й побратимами. Та ходили також між селянством поговірки, що Кідрат Яхненко найшов гайдамацький клад, про який росповідав якийсь старезний дід.

Закуплені заграницею цукроварські машини часто псувалися й не було їх де й кому скоро направити, тому Платон поїхав знова до Франції та Бельгії оглядати машинові фабрики. Порадившись відтак з батьком і дядьками, побудував біля цукроварні першу на Україні, а можна сказати першу таки й у цілій Росії машиново-будівельну фабрику після найновіших вимог науки й практики. Навіз знова з Франції, Бельгії й Англії специялістів-техніків, спровадив найліпші токарні й стругальні станки; й то зважився на такий крок тоді, коли ще на Вкраїні машин не було для кого робити. Та він мав перед собою далеку виховну ціль. Помалу почав доставляти машини іншим панам, а при техніках-чужинцях став вишколювати своїх місцевих.

На Дніпро пустив 1854 р. із своєї фабрики перший залізний пароплав „Українець“, що ходив до 80-их років і започаткував розвій дніпрового пароплавства.

Підприємство стало скоро взірцем для тогочасних фабрик на Вкраїні і то не тільки своїм модерним устаткуванням, а передовсім невиданим до того часу порядком так у фабричних будинках, як і в цілому робітничому городку. (Д. б.)

І. Витанович.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Питання ринку збуту с. г. продуктів.

Не нехтуючи ваги внутрішнього фактора, яким є організація самого хліборобського підприємства та рівень його техніки, ми всетаки в аграрній справі готові признати навіть більше ваги зовнішньому чинникові, в першій мірі справі ринку збуту хлібо-

робських продуктів. Бо від нього залежить в першій мірі самий рівень цін с. г. продуктів, а це-ж рішає й про рентовність господарства.

В цій ділянці стоять перед нами обєктивні факти величезної ваги, що заіснували головно вже в добі розгару самої кризи. Це є надзвичайний розвиток митного протекціонізму і контингентування довозів с. г. продуктів та вивозових демпінгів і премій. Хоч і перед цею кризою, ба й перед світовою війною існували охоронці мита, то це був ще великий лібералізм в порівнанні з тими барієрами, що їх побудовано майже без виїмку у всіх державах світу приспішеним темпом, особливо від вибуху кризи. До того приходять дальші способи обмеження міжнародньої торгівлі, через девізові утруднення, які заведено вже у більшости держав, котрих суть в цьому, що на висилку грошей за кордон (а це має місце при імпорті товарів) муситься одержати дозвіл (а з другої сторони всі заграничні валюти й векслі, одержані за вивезений товар, муситься продавати державному девізовому урядові і то по курсі, який він встановив).

Наслідки тих всіх заряджень відомі: це майже цілковитий занепад міжнародньої торгівлі, і то не лише торгівлі рільничими продуктами, а торгівлі взагалі. Бо коли прим. Німеччина замикає свої границі для довозу збіжа, масла чи худоби з Польщі, то Польща негайно віддячується такими ж обмеженнями що до імпорту з Німеччини всяких виробів промислу.

Для хліборобства Польщі це все означає катастрофічний спад вивозу. Відпав не тільки вивіз збіж, але ця доля діткнула й худобу, масло, у великій мірі безроги, яйця й птицю, ц. то основні позиції аграрного експорту з Польщі. Киньмо оком хочби на такий важний для нашої хліборобської господарки продукт, як масло. Ось порівнання останніх літ:

вивіз масла з Польщі

в р. 1928/29	— 12.149 тон	— 72.127 тис. зол.
1929/30	— 13.761 „	— 75.441 „ „
1930/31	— 13.145 „	— 61.145 „ „
1931/32	— **6.012** „	— **24.996** „ „

Треба числитися з фактом, що можливість вивозу рільних продуктів поза межі Польщі буде в майбутньому все меншати; не принесе поважної зміни на ліпше навіть сподівана звишка конюнктури по закінченні господ. депресії, бо за час занепаду міжнародньої торговлі кожна держава робить все можливе для того, щоби забезпечити себе своїми власними рільними продуктами, себто розбудовує як може, цю галузь господарства. Яркий приклад того, що можна зробити за пару літ інтенсивної розбудови хліборобства, дає Німеччина. Ось кілька чисел: продукція збіж в цій державі зросла за час від 1924 до 1928 р. з 16,2 міл. тон до 22,8 міл. тон, отже на 40 %. Бараболі мала Німеччина в 1924 р. 36,4 міл. тон, 1930 р. — 47,1 міл. тон. Безріг було 1924 р. 16,9 міл. штук, 1929 р. — 19,9 міл. шт., 1930 р. — 23,4 міл. шт., 1931 р. — 23,8 міл. шт.

(Звертаємо увагу, що навідворот в Польщі, а зокрема на укр. землях число безріг в останні роки зменшується).

Німеччина, як це стверджує знавець її хліборобських відносин, Фріц Бааде, осягнула вже майже повну самовистарчальність в ділянці хліборобської продукції (97,8% в 1931 р.).

Те, що вчора постигло збіже й худобу, нині масло, завтра може постигнути безроги, які ще мають сякий-такий збут в Англії у формі беконів (хоч Англія вже увійшла в блищі умови з Данією й Голяндією, не кажучи про свої домінії — яким дає першенство у доставі хліборобських процуктів, у заміну за відбір її вугля та ріжних промислових виробів). Треба отже дивитися тверезо на справи і заздалегідь приготовляти себе на втрату й останніх експортових ринків збуту.

З тим більшою силою виступає перед нашим хліборобством питання опанування внутрішних ринків в межах польської держави*). Певна річ — ці можливости не дуже великі, коли зважити, що Польща сама країна більше хліборобська ніж промислова і суто-польські території мають невелике запотребування на хліборобські продукти з наших, українських територій. Та все таки є ділянки, в яких польські землі не є самовистарчальні. Згадаймо продукцію пшениці, якої близько половина родиться на українських землях, далі кукурудзи, тютюну, фасолі, по части хмелю, далі яєць. Все це є галузі с. г. продукції, в яких участь українських територій є або монополістична або домінуюча. Річ тільки в цьому, щоби не втратити цих позицій на внутрішньому польському ринкові, а це буде можливе при: а) поліпшуванні якости продукту, при його стандаризуванні і б) при здешевлюванні коштів виробництва, які-б дали змогу в разі потреби конкурувати з дешевшим цього роду продуктом з корінної Польщі, коли-б його конкуренція стала нам загрожувати.

І одна і друга умова (поліпшення якости та конкуренція цінами) може бути лекше здійсненою при відповідній агрикультурній та торговельно-кооперативній організації наших селин-продуцентів, при далекойдучому розвитку спілкових форм як у самій продукції (спілки машинові, хліборобська освіта і т. д.), так в области організації збуту продуктів. Щоб ми не видумували, які-б ми наукові книги не писали, якої б ми теорії не кликали на пораду — то приходячи до практичних висновків, не вийдемо поза ті, ніби вже давно відомі — але на жаль і досі тільки частинно здійснювані рецепти. Всі вони зводяться фактично до двох кличів: освіта й добра організація.

Не можемо забути ще одного чинника, який грає величезну ролю при формуванні цін с. г. продуктів, а через те й взагалі впливає на матеріяльне положення села. Цей чинник — це рівень міського споживання. Це правило виступає з особливою різкістю саме тоді, коли відпадають зовнішні ринки збуту і остає, як єдине місце збуту — ринок внутрішній. Яке б не було упередження сільських людей до міських, то факт остає фактом, що хлібороб в нинішних часах не може обмежитися до самої продукції на власну потребу (як то було за добрих часів царя Гороха) — а приневолений навіть в приосталих країнах продукувати ще й на ринок, себто для міського населення. І знову, ясно, а що далі, то стає все

*) На вагу цієї справи я звертав увагу вже давніше (прим. в Кооп. Респ. 1931 р. ст. 312).

ясніше, що сільська людина зможе за свої продукти одержати від міських людей максимально лише те, що ті люде можуть заплатити (менше може, але більше ні в якому разі). Іншими словами: чим більша закупочна здібність міста, тим більша можливість для села підвищувати свої вимоги що до винагороди за свій продукт, тим більше грошей взагалі може припливати на село.

І навпаки: коли зменшується закупочна сила міста, то це відбивається передовсім на знижці цін продуктів села (бо місто зорганізоване — село ні!), а щойно за тим, як вже осягнено найнижчий можливий рівень знижки цін, приходить кількосне зменшення міського споживання. Це безсумнівно доказане досвідом останньої кризи. Кількосне споживання хліба й мяса в світі не падає — чим пояснюється мабуть і факт незменшення світової продукції с. г. продуктів. Зате впали ціни с. г. продуктів; значить — дотепер кошти кризи поносить головно хлібороб, а міська людина, навіть безробітна, зменшує передовсім свої видатки на одяг, мешкання, культурні потреби. Зменшенння прохарчування приходить на самім кінці.

Згаданий вище Фр. Бааде вказує на такі льогічні звязки: протягом 1929—1931 рр. загальна сума заробітків в Німеччині зменшилася з 42,8 міліярдів до 33,4 міліярдів марок, а в тім самім часі вартість проданих рільних продуктів, упала з 9 міліярдів до 6,6 міліярдів, себто на 2,4 міліярди марок.

Зате кількосне споживання мяса за весь час кризи держалося без змін:

1928 р. — 32,1 міл. q	1930 — 30,6 м. q
1929 „ 31,1 „ „	1931 — 31,0 „ „

Коли отже не зменшився попит на мясо, а при тім, як відомо, не ділала загранична конкуренція, ані не збільшилася подача — то якаж була причина знижки цін? Чому хліборобство, замісць давніших 9 міліярдів, одержало всього 6,6 міліярдів марок? Очевидно тільки в наслідок зменшення закупочної сили споживача.

Це є безсумнівні факти, яких не можна ігнорувати. Ми можемо мати, які хочемо, погляди відносно того населення, що нині живе по наших містах — ми можемо й повинні робити все що в нашій силі для того, щоби скріпити по містах відсоток Українців — але булоби самообманом думати, що продуцентові буде краще, коли зменшаться доходи споживача.

Одностороннє протиміське наставлення є так само помилкове, як і одностороннє протисільське наставлення. Справді розумною і суспільно творчою є тільки політика всестороннього розвитку всіх продукційних сил, як села, так міста та підпирання добробуту всіх дійсно продукуючих і соціяльно необхідних суспільних верств. (Очевидно, виключаємо верстви явно празитарні, або такі, що їх можна без шкоди для справи заступити організаціями справжніх продуцентів*).

К. Коберський.

*) Повища статейка і разом з нею ст. під заг,: „Чи наше село перетриває цю крізу" — є дослівним текстом відчиту, що був виголошений у Львові з рамени „Т-ва наукових викладів ім. Петра Могили". Пишемо це тому, що в журналі п. Н. Крушельницького „Критика", ч. 2. за б. р. появився памфлєт непідписаного автора, в якому він позволив собі поперекручувати наші думки, подаючи їх у формі фалшивих цитат. На його нещастя гол. частина відчиту появилася в „К. Р." перед виходом 2-го ч. „Критики". Кожний має можливість перевірити вульгарні інсинуації автора памфлєту та належно оцінити його і видавництва ж. „Критика" моральний рівень.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Марксівський соціялізм і кооператизм.

Від 50-ти літ з поміж усіх напрямків соціялізму найголоснішим став марксизм.

Проте панування цієї доктрини не прийшло так легко у Франції. Вперше принято колєктивістичну резолюцію 1879-ого р., на конгресі робітничої партії в Марсилії, на домагання Жіля Геcда. Одначе численні соціялістичні групи, які існували тоді у Франції — прудоністи, блянкісти, фурієристи, анархісти, не хотіли абдикувати — аж до цього дня, коли всі ті соціялістичні гурти зєдналися і злучилися, створюючи, як ми відтоді їх називаємо — злучену французьку соціялістичну партію, що є нині секцією робітничого інтернаціоналу.

Та злука довершилась головно під впливом Жореса, котрий ідеольогічно належав радше до давнього французького соціялізму, але вважав своїм моральним обовязком дати приклад карности. Він прилучився отже до порядку дня Жіля Гесда, представника марксизму, і так повстала соціялістична злучена партія під цим потрійним кличем: клясова боротьба, — соціялізація знарядів продукції, — міжнародня солідарність працюючих.

Одначе злука не пройшла однодушно; залишилося ще кількох французьких соціялістів, які не хотіли вступити в злучену партію, остаючи вірними доктринам, про які я попередньо викладав. Наступного року вони створили групу, що називається партією французьких соціялістів; одним із її провідних членів являється професор в Колєж де Франс, п. Жорж Ренар. Ця група числить невеличку скількість членів, і за соціяльну школу вона вже більше не рахується, бо має мало учеників.

Не маю наміру давати тут виклад марксизму; для цього бувби потрібний цілий курс, і то не вичерпував би предмету. Так як ми це зробили з до-марксівським соціялізмом, ми обмежимося тут до досліду, в чім доктрина кооператизму розходиться з доктриною марксизму.

Укажім насамперед на відмінні цілі марксизму супроти колишнього французького соціялізму, який марксисти зовуть утопійним.

1. В марксизмі немає програми. Є глупим — кажуть вони — складати пляни в соціяльних питаннях, та означувати ціль, до якої прямується. Це не науково. Соціялізм є тільки конечним вислідом еволюції, на яку треба погодитись та зрозуміти її рух.

Під цим оглядом марксівський соціялізм подібний зовсім до клясичної школи економістів, про яку говорили ми в попередніх статтях.*) Є тільки одна ріжниця: оскільки в доктрині економічної ліберальної школи ці природні закони і ця конечна еволюція мають довести до найліпшої форми суспільства, до вирівнання богацтв, до найбільшого блага для всіх, — то навпаки в марксівській доктрині, ця сама еволюція доведе постепено до пролєтаризації ще покищо незалежної кляси та до концентрації богацтв. Богацтво громадитиметься на однім бігуні, нужда на другому, аж до тієї хвилі, коли заломиться рівновага і світ перевернеться в основах.

*) Гл. попер. числа „К. Р." за б. р.

Можна отже сказати, що одна і друга доктрина вірить в економічну еволюцію, з цією тільки ріжницею, що одна бачить все в рожевих, а друга в чорних красках.

2. Друга ріжниця з давним французьким соціялізмом є тільки наслідком попередної. Вона проявляється у бажанню відхилити абсолютно всі старання запровадити справедливість у розділі дібр, як прим. „кожному по потребам“, „кожному по заслугам“ чи „кожному згідно з його працею“.

Всі такі зусилля, що були змістом книжок соціялістів минулого століття: Сен-Сімона, Фуріє, Кабе, Люї Бляна, Прудона, — марксівська доктрина трактує тільки як фантастичну ідеольогію. Один з її учеників Енгель назвав їх манією, а один із зятів Карла Маркса, Ляфарг — осудив їх як „буржуазні бляги“. Все те треба кинути в кіш; завдання соціяліста тільки в тому, щоби зрозуміти рух еволюції і йти в цьомуж напрямі.

Ця еволюція обумовлена відносинами продукції, можна сказати, технікою кожної доби.

Була окрема економія для людини камінної доби, коли вона мала за знаряддя тільки струганий, чи тесаний камінь; інша є економія сучасної людини, що володіє паровою машиною й динамо.

„Спосіб продукції в матеріяльному світі обумовлює в загальних рисах соціяльний, політичний та інтелєктуальний поступ життя“.

Це те, що називається відомим іменем: теорія історичного матеріялізму.

Гарні є ті сторінки, на яких Карло Маркс змальовує цю еволюцію. Бачимо, як під натиском зросту населення, під товчком слідуючих по собі наукових винаходів, які дозволяють послугуватися силами природи, великий промисл випирає крок за кроком малий промисл, заникають постепенно всі самостійні продуценти, які мали свої власні знаряддя праці, що були запорукою їхньої самостійности. Один по другім вони скочуються на зарібників, себто тратять власні знаряддя виробництва, заробляючи собі хліб насушний винаймом своїх рук, або як казав Маркс, „продажею своєї трудової сили“.

Так отже еволюція вказує нам, що велике виробництво і великий промисл переходять в руки щораз богатіших капіталістів; по другій стороні бачимо щораз численніших пролєтарів. Та еволюція представляється в марксівській доктрині у формі постепенного і неограниченого вивласнювання слабих сильними. Але настане день, в якім мусить напрям еволюції обернутися. Цей день прийде тоді, — посуваю гіпотезу до крайности, щоби думка була виразніша — коли наприклад у Франції буде тільки один власник, один капіталіст, що держатиме в своїх руках всі знаряди продукції, а під ним 40 міліонів Французів в ролі пролєтарів заробітчан. Тоді еволюція спиниться, не можучи йти дальше. Власника, що вивласнив цілу націю, треба буде тепер вивласнити!

Кінцеве вивласнення буде тільки поверненням масі того, що їй забрано шляхом постійних вивласнень в ході віків, того, що нагромадилось в руках меншости.

3. Третя ознака, що відріжняє макрсівський соціялізм від до-марксівського, це віра в конечність революції.

Ось вам маленький цитат:

„Комунізм проголошує гордо, що ця ціль буде осягнена нагальним переворотом сучасного соціяльного ладу. Нехай пануюча кляса тремтить на згадку про соціялістичну революцію; пролєтарі нічого на тім не стратять за виїмком своїх кайдан, а можуть зискати все“!

Цієї славної декларації не знаходите в книжці „Капітал“, лише в „Комуністичнім маніфесті“, що появився 1848-ого р., в якім вже прекрасно окреслена доктрина марксизму.

Але тут приходить зараз на думку клопотливе питання: навіщо революції, коли все станеться способом природньої еволюції, якої не може унеможливити капіталістична кляса?

Видається, що треба тільки слухняно повинуватись засаді ліберальної школи „laisser faire“, а соціялізація сама прийде. Пощо отже утруднювати її прихід насильною революцією?

Тому — відповідають марксисти — бо в еволюції, навіть природній, нічого не стається без революції. Геольоґія записує в кожній добі земного ґльобу революції, періоди ледяні, чи вибухові. Кожне народження є революцією. Маленька пташка й та мусить проколювати оболонку своїм дзюбком, а в людському роді часом немовля, народжуючись, вбиває власну матір.

Безсумнівно треба чекати, щоби овоч дозрів, але коли він доспіє, то ледви чи сам впаде з дерева на землю; на те треба подуву вітру, або щоби людська рука його стрясла. Такі потрясення конечні, щоби поставити кінцеву точку еволюції; їх зовемо революціями.

4. Ще інша ріжниця заключається в тім, про що я недавно говорив. Вона міститься у відомій фразі про боротьбу кляс.

Дійсно, це постепенне вивласнювання слабих сильними, яке має продовжуватись аж до того дня, в якім вивласнюючі будуть самі вивласнені, вимагає конечної й безперервної боротьби капіталістів, які боронять своїх маєтків, з пролєтарями. Та ідея боротьби кляс стала основою марксівської доктрини; вона теж служить поясненням цілої історії, не тільки історії господарства, але й соціяльної, політичної, інтелєктуальної та навіть релігійної.

Щоби закінчити цей поверховний огляд, якого цілю є влекшити порівнання з кооперативною школою, згадаємо ще славетню доктрину т. зв. надвартости.

На думку Маркса кожна вартість, я не кажу тільки продукту праці, але й самої праці, це є праця згромаджена, воплочена, скристалізована в цьому продукті. Крім неї немає іншої вартости. Не треба прирівнювати працю — вартість до корови, яка дає молоко, але радше до вугля, яке горіючи витворює силу й горяч. Праця проявляючись витворює вартість.

Колиби робітник задержав собі цілість витвореної ним праці, тоді надвартість не існувалаби і не булоби боротьби кляс, не булоби соціялізму. Так мається річ з селянином, дрібним власником і малим майстром.

Одначе в устрою, що опертий на наємній праці робітники не одержують повної вартости, що витворена їхньою працею. Ця вартість, згідно з умовою про заробітчанську працю, припадає капіталістові. Згідно з цею умовою капіталіст каже робітникові:

„Ціла вартість створена вашою працею (чи радше ціла ваша праця обернена у вартість) буде моєю власністю і я задержу її для

себе; але я вам заплачу відшкодовання, часть ціни, яка зветься заробітньою платнею".

Та ця платня не стоїть в конечнім відношенню до вартости, що витворена працею робітника. Заробітня платня побудована на зовсім іншій базі: вона основана на потребах працівника. А потреби працівника представляють вартість іншу від цінности, створеної його працею. Це є факт, і то дуже потішаючий, бо колиби людина заробляла своєю працею тільки на прожиття, то ясно, що не булоб ані ощадностей, ані капіталу, ані поступу, ані цивілізації.

Істнує отже ріжниця між вартістю, яку представляє удержання робітника, і вартістю, що представляє працю цього робітника. Ту саме ріжницю називаємо надвартістю; називаємо її також, якщо комусь таке означення буде ясніше — зиском (хоча в дійсности капіталістичний зиск не відповідає точно поняттю марксівської надвартости); але яке б ми імя не надали, — цю ріжницю задержує для себе підприємець, і з цього саме росте його майно[1]).

Можнаби добавити, як кінцеву рису марксизму, його інтернаціональний характер; нема сумніву, що цю прикмету можна доглянути і в якій небудь іншій доктрині, одначе вона особливо споєна з марксизмом в тім змислі, що боротьба кляс повинна заступити боротьбу націй.

Маніфест, з якого я вам прочитав один уступ, кінчиться ось якими словами:

„Пролєтарі всіх країн єднайтеся"!

Це має значити, що капіталістична еволюція й боротьба кляс є більше чи менше однакові у всіх краях, і що пролєтарі всіх країв мають спільний інтерес злучитися проти капіталізму. Ба, навіть важко, щоби революція затріюмфувала в одному краю, коли вона невдалась у другому. Тому комуністична пропаганда Москви є така активна за кордоном, так виразно інтернаціональна.

Марксизм оставав пів століття у виді доктрини; аж тепер він увійшов в стадію здійснення, захопивши уряд в найбільшому краю Европи, в Росії, під формою республики, зглядно федерації республик, провадженних виключно марксистами, які хочуть перевести в діло марксівську ідею диктатурою. Проте саме у хвилі найбільшої своєї слави, марксизм робить враження, що хилиться до упадку. Недавно вийшов твір під так богато кажучим заголовком: „Увільнім себе від марксизму", хоча автором є соціяліст П. Демінєр. А один визначний професор Сорбони, нині Колєжу, який особливо точно досліджував марксизм, п. Андлєр написав: „Система Маркса є величава, але перестаріла".

На цю зміну поглядів вплинуло чимало причин. У Франції є можливо одна причина, але вона така глупа, що я вагаюся назвати її: це тому, бо марксизм, мовляв, є німецький.

Ах! Карло Маркс не був, правда, Німцем; він перевів майже ціле своє життя в Лондоні, і саме в Лондоні, в англійському середовищі писав свої книжки та відси черпав свою економічну документацію. В дійсности Карло Маркс належить до економічної англійської школи. Рікардо був його учителем; сам він це говорить. Та коли не сам Карло Маркс, то зате його ученики належать до німецького соціялізму.

---

[1]) Гляди курс Ш. Жіда: „Боротьба за зиск"

Бо місце появи доктрин має деякий вплив на їх успіх і пропаганду. Так як в торговлі й промислі — побіда є нераз найбільше успішною реклямою. Не є виключене, що програна Франції 1870-ого року і побіда Німеччини причинились до перемоги марксівської доктрини над французьким соціялізмом, і можливо, що булоби інакше, якби Німеччина програла тоді, а Франція виграла.

Інша причина, далеко серіозніша, є наукового характеру: тих 70 років, що пройшли від повстання марксизму, не потвердили теорії тієї еволюції, яку я вам зясував.

Можнаби відповісти: зачекайте! Це дрібка часу в історії, цих 70 років! Справді, це дрібка часу, але марксисти, ба навіть сам Карло Маркс, були на стільки необачні, що твердили, буцімто хвиля оконечного вивласнення надійде вже ось-ось.

Але ця хвиля не тільки не прийшла — вона навіть не наблизилася. Заповіджене вивласнення (малих виробництв і пролєтаріяту) зовсім не здійснилося, головно у ділянці сільського господарства. Число селян господарів не зменшилося від часу появи комуністичного маніфесту. Не тільки їх не зїджено, але, навпаки, в краях східньої і середущої Европи малі власники стали чимраз численніші, ділячи межи себе великі посілости. Правда, ця аграрна революція не здійснюється відруховою еволюцією, але інтервенцією законодавця, як бачимо це в Латвії, Румунії, Греції, Чехословаччині, не говорячи про Росію. Ціла Европа йде в напрямі поширення малої земельної власности.

В ділянці промислу, хоч повстали деякі великанські маєтки, ми теж не добачуємо появи цього закона концентрації, який зближувавби нас до дня, в якім, як змалював один великий капіталіст, захопить цілу торгівлю і цілий промисл світа.

А головно не можна добачити ніде цього ростучого зубожіння робітничої кляси, що є власне суттєвою цікою марксівської еволюції. Немає познак, що населення щораз глибше паде в нужду аж до дна, в якому ця нужда попхає його до революції.

Є нужда, це видко, але вона менша, як колись бувало, і зовсім не замічається, щоби заробітчани знаходилися в стало гіршаючім становищі. Навпаки, їхнє буття поліпшилось; піднеслася не лиш номінальна платня, про це не треба й говорити, але й їхня реальна платня. Вправді зменшення вартости гроша в останніх часах погіршило їхнє положення, але далеко менше як рентієрів.

Ба навіть примір Росії, який спершу видавався блискучим потвердженням марксівської доктрини, звертається радше проти неї, бо не бачиться, щоби робітники зискали щонебудь через поваленням системи капіталістичної надвартости.

Згідно з марксівською тезою Росія повинна була аж на кінці з усіх країв Европи здійснювати марксизм, тому, що це край, в якому капіталізм був далеко ще недозрів, щоби саме потрясення вистарчило, аби змінити його в основах. Коли зважимо, що в Марксовій доктрині соціялізація капіталу і знарядів вирбництва має бути підготована повільним дозріванням, формацією великого промислу і нагромадженням могучого капіталу — то ці услівя вже сповнились в Англії і Німеччині, але зовсім не в Росії.

А коли революція вибухла саме в краю найменше упромисловленому, а не в краях, в яких теорія Маркса знаходила найкращі умовини — то це теж сильний арґумент проти цілої доктрини.

Подібність і противенства між доктриною кооператизму і марксизму.

Гляньмо тепер, що може цікавити кооператизм в марксівській доктрині, і що він може з неї для себе задержати.

Я вже говорив, що кооператистична програма виявляє богато споріднення зі старим французьким соціялізмом. Далеко менше спільних ціх є в кооператизмі і марксизмі. Всетаки є деякі.

По перше інтернаціоналізм.

Я казав, що для споживача не має кляс ні границь. Не має правдивіших інтернаціоналістів і прихильників замирення між народами від кооператорів всіх країн.

Кооператизм теж признає соціялізацію знарядів виробництва, бо саме він це робить. Всі ті міліони капіталів, що вміщені сьогодня в кооперативних магазинах Англії, сотки фабрик Гурт Союзу і ті тисячі гектарів землі, які посідає англійська гуртівня, в Росії величанські склади Центросоюза, в цілім світі більш 800 міліонів фунтів штерлінгів в руках кооператив, все те — це соціялізовані знаряди виробництва.

Скажете, що вони належать приватним організаціям, а не державі, чи містам. Що це має до речі? Вони вже не є елєментом капіталістичного режіму. Вони так сильно соціялізовані, що большевицька революція, зносячи всі капіталістичні підприємства, спочатку пошанувала кооперативні підприємства, ба навіть старається зробити з них знаряддя своєї політики.

Можна теж сказати, що кооператизм признає і приймає принціп надвартости, ту основну доктрину марксизму. Тільки він змінює її основу і характер, бо коли марксівську надвартість забирає в робітника підприємець-капіталіст, то кооператистична надвартість є та, яку побирає продавець від споживача і тим побільшує справедливу ціну, викликану попитом.

Колиби марксівська доктрина винайшла систему, яка повернулаби робітникам цю надвартість, яку загарбує собі підприємець, то велика соціяльна нерівність, як казав Карло Маркс, булаб повалена.

А ось кооперативне товариство створило цей механізм. Надвартість, взята робітникові, повертається йому, вправді не як робітникові, але як споживачеві. Яка-ж тут ріжниця?

Коли кооперація охопить за спожиттям ще й виробництво, тоді вона знесе теж зиск підприємців і освободить заробітчанина від обидвох родів визиску.

А тепер ріжниці, далеко численніші і далеко важніші, як подібности.

Кооперація є в сути річи індивідуалістичною, бо вимагає тривалої й неперервної індивідуальної ініціятиви, маючи намічену ціль перед очима, і тверду волю прямувати до неї. Кожне кооперативне товариство, а є їх сотні тисячів у світі, має своїм неначе мотором людину, що його сотворила, і яка його держить при житті, провадить, підтягає повільних і скептиків, вказуючи їм безупинно шлях.

Професор Тотоміанц в книжці, яка саме появилася, пише: треба геройства в кооперативному русі. Слово це здається дивне, коли його приміняється до основників, чи провідників наших споживчих склепів. Одначе так є. Є межи кооператорами герої, оскільки розуміємо під

цим поняттям людей, які жертвують справі свій час, свою добру волю, частину свого життя. Яка ріжниця від економічного матеріялізму! Я не хочу сказати, що марксівський революційний соціялізм не має своїх героїв; він має богатьох, і вони на сцені виразніше проявились, ніж ті малі герої кооперативних товариств. Бо герої революційного марксизму вірять, що треба повинуватись силі, яка штовхає їх, тій еволюції, яка ними руководить, тимчасом в кооперації тільки добра воля творить еволюцію та кермує нею.

Дійсно — за це кооператори можуть заслужити собі кваліфікацію, яку марксизм кидає наче обиду французьким соціялістам — мовляв, вони фантасти. Ця кваліфікація, можливо, що відповідала соціялізмові з 1848-ого р., але зовсім не підходить до кооператизму. Він не є ідеольогістичний, він є ідеалістичний, а це не те саме. Ідеольогія в обидливому змислі є тоді, коли система збудована на абстрації, або на мрійництві; ідеалізм проявляється тоді, коли ідею хочемо здійснити ділом.

Емерсон висловив це у славнозвісній фразі: „запрягти тачки до звізд". Ці ручні тачки, на яких Піоніри з Рочдель звозили невеличкі товарові запаси до свого магазину, це була практика; але одночасно вони мали очі звернені до зір, і це був ідеалізм. *Ш. Жід.*

За дозволом франц. Кооп. Федерації
пер. *Ю. Студинський.*

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Недомагання в праці Українських Кооперативних Банків.

Ревізійний Союз Укр. Кооп. у Львові має нині поміж своїми членами 411 кредитових кооператив. Згідно з поділом, що його приняв РСУК, з доручення Кооп. Ради у Варшаві, у виказаному в горі числі кредитових кооп. є 122 Українбанків, 273 Укр. Райфайзенок і 16 кредитових урядничих кооп. До групи Українбанків зачислено всі міські кредитові кооп., що їх позичкова діяльність не є обмежена ні щодо области, ні щодо суспільних груп населення. Беручи за основу клясифікації поширений район діяльности і кредитову обслугу ріжних сусп. груп, зачислено до Українбанків навіть ті кредитові кооп-ви, що ведуть свою діяльність в містах, де вже є подібні кооперативи. Ця клясифікація відбігає в дечому від вжитого у нас звичаю, називати Українбанком тільки таку кредитову кооперативу, що працює в місті, де є городський суд, а колиби в даному місці було більше кредитових кооператив, то характер Українбанку малаб тільки одна з них.

Згадку про цю нову клясифікацію треба було на вступі навести тому, щоби стало ясним, чому РСУК начислює аж 122 Українбанків, коли на основі первісної клясифікації їх можнаби начислити тільки 102.

Крім 411 кредитових кооп., членів РСУК, маємо в евіденції ще 213 кред. кооп., що дотепер не є ще членами РСУК. Це є переважно новотвори, що чекають на приняття до РСУК. Їх що раз то більше прибуває; а хоч між ними є багато таких, що зі своїми мінімальними

капіталами не надаються в члени РСУК, то всеж таки саме число новоснованих кредитових кооп. вказує на те, що українське громадянство далі розбудовує кредитову організацію.

Тому, що в дальших увагах будемо наводити білянси кредитових кооп. за р. 1931., треба на цьому місці завважити, що при кінці 1931. року РСУК мав поміж своїми членами 362 кред. кооп.; в тому: 124 Українбанків, 225 Укр. Райфейзенок і 13 кредитових урядничих кооператив.

Декілька Українбанків було нечинних, тому не маємо їх білянсів, а кромі того є такі Українбанки, що надіслали свої білянки до РСУК дуже пізно, вже тоді, коли статистичні праці були закінчені; тому ці спізнені білянси не увійшли до зіставлень і виказів РСУК. З тої причини до статистичного зіставлення за р. 1931. увійшло тільки 109 білянсів Українбанків — замісць 124 і 211 білянсів Українських Райфайзенок і урядничих кооператив — замісць 238.

Нище подаємо сумаричний білянс 109 Українбанків на день 31. грудня 1931. Крім цього подаємо сумаричний білянс Укр. Райфайзенок і врешті цілої української кредитової кооперації разом з Центробанком і Дністром.

Сумаричний білянс Українбанків подаємо без білянсу кооп. Банку „Дністер", бо його високі цифри змінилиби вигляд білянсу Українбанків і зробилиби перегляд цього білянсу значно труднішим. Білянс Центробанку, як централі кредитової кооперації, до білянсу Українбанків не належить.

109 Українбанків без Центробанку і Дністра виказали на день 31. грудня 1931. ось такий сумаричний білянс:

Уділи	1,519.105.—	Готівка	135.712.—
Зап. фонди	1,573.361.—	Льокати	324.204.—
Вкладки	4,841.133.—	Позички	7.058.226.—
Кредити	1,626.916.—	Рухомости	101.332.—
Інші	363.293.—	Нерухомости	1,829.219.—
Надвишки	58.042.—	Інші	403.061.—
		Страти	130.096.—
	9,981850.—		9,981.850.—

Переважають страти на зол. 72.054.

211 Укр. Райфайзенок і урядничих кредитових кооператив мали 31. грудня 1931. сумаричний білянс такий:

Зап. фонди	173.650.—	Готівка	37.691.—
Уділи	257.108.—	Льокати	19.951.—
Вклади	694.271.—	Позички	183.998.—
Кредити	104.469.—	Рухомости	12.786.—
Інші	60.230.—	Нерухомости	46.891.—
Надвишки	36.718.—	Інші	23.918.—
		Страти	1.211.—
	1,326.446.—		1,326.446.—

Переважають надвишки на зол. 35.507.—

В цій групі значну капіталову силу представляють урядничі кредитові кооперативи.

Ціла українська кредитова кооперація виказала на день 31. грудня 1931. такий сумаричний білянс:

Зап. фонди	2,034.192.—	Готівка	261.225.—
Уділи	2,525.212.—	Льокати	911.012.—
Вкладки	8,032,742.—	Позички	11,708.307.—
Кредити	2,601.987.—	Рухомости	116.866.—
Інші	502.695.—	Нерухомости	2,273.893,—
Надвишки	147,192.—	Інші	438 634.—
		Страти	134.083.—
	15,844.020.—		15,844.020.—

Переважають надвишки ледви на зол. 13.109.

Розглядаючи й рівняючи зі собою ці три білянси, мусимо сказати таке: Наведені білянсові числа викликають у вдумчивого читача почуття радости, що ми всеж таки спромоглися створити кредитову організацію і до певно міри взяти в свої руки кредитові справи нашої землі; але з цих чисел виглядає також і смуток, бо ті зібрані нами грошеві засоби є такі скромні, що не можуть вистарчати на заспокоєння кредитових потреб нашого збірного господарства. З одної сторони підносить нас на дусі факт, що дотеперішні надбання є вислідом нашої власної, важкої і впертої праці; а з другої сторони придавлює нас свідомість, що наші успіхи ще не стоять у відповідному відношенні до наших великих потреб в області кредиту, а темпо розвою і зросту нашої кредитової організації ще дуже пиняве й повільне.

Бож годі вдоволитися чотирьома і пів міліонами власних капіталів цілої укр. кредитової кооперації і вісьмома міліонами вкладок, а разом дванацять і пів міліонами оборотового капіталу рідного походження— тоді, коли кредитові потреби нашого національного господарства вимагають може не менше ніж півтори сотні міліонів капіталу.

Цей капітал — національне господарство мусить мати; а коли його не може дати українська кредитова організація, через те, що його не має, то самозрозуміло, що його дає чужа кредитова організація, яка, дякуючи цьому, кермує не тільки господарством нашої землі, але й надає їй бажаний собі вигляд. Аджеж не можна ані на хвилю забувати, що на нашій землі працює не тільки українська кредитова кооперація, але також чужа кредитова організація (кооперативна й некооперативна), яка, при допомозі капіталів, більших ніж наші, уфундувалася тут зовсім не зле й втягнула в свої ряди досить значну кількість наших людей в характері довжників та грає помітну ролю у нашому господарстві.

Українські кооп. банки мають за собою ряд десятиліть життя, праці й досвіду, а тому мали час подбати за своє маєткове уфундування і вивінування. Бо хоч воєнний і повоєнний грошевий розвал наніс Українбанкам дуже великі шкоди, місцями аж до тої міри, що працю треба було зачинати від початку, то всеж таки не можна забувати, що багато передвоєнного надбання таки збереглося і стало вихідною точкою щадничо позичкової діяльности по війні та основою, на якій виросла теперішня капіталова сила українських кооперативних банків. Хоч та сила не є ні велика, ні вистарчаюча, то всеж таки вона, навіть така, як є, стала одним з найважніших чинників нашого

господарського розвою та має перед ним свої великі заслуги, бо — по змозі — піддержує і скріплює наше господарське життя.

Треба тут завважити, що розвиток укр. райфайзенок є на загал вдоволяючий, мимо того, що їх сумаричний білянс не є показний в порівнанні з білянсом Українбанків. Райфайзенки мають значний приріст членів, збільшують власні капітали і виказують з року на рік щораз вищу суму владок та щораз кращі білянсові висліди. Що правда, з порівнання білянсів Українбанків і укр. райфайзенок, щодо числа і сум, є видна подавляюча перевага Українбанків, але коли студіювати розвиток білянсових сум, то можна побачити, що розвоєва динаміка Райфайзенок є значно вища, ніж розвоєва динаміка Українбанків.

На основі поданого в горі сумаричного білянсу Українбанків, а також на основі ревізійних звітів РСУК, обговорюватимемо найважніші недомагання в праці Українбанків. Робимо це не для того, щоби в очах загалу обезцінювати їх працю, а тільки тому, що ясне поставлення недомагань Українбанків перед очі їх проводу і то на відповідному місці, дає запоруку, що ті недомагання будуть пляново й з усією рішучістю усунені, а ціла внутрішня господарка й зовнішня діяльність Українбанків буде придержуватися засади, що кредитова кооператива має працювати доцільно й дешево для добра скооперованого укр. громадянства.

Ні сума запасного фонду, ні сума уділів Українбанків не дійшли ще до замітнішої величини. Коли зважити, що капіталову основу кредитової кооперації повинні творити в першій мірі власні капітали, то тимбільше стає очевидним, що ця основа в українській кредитовій кооперації є за мала.

Запасні фонди не збільшуються замітніше, бо кредитова кооперація не виказує відповідних білянсових надвишок. А де навіть і є білянсові надвишки, то Загальні Збори кооп-в дуже нерадо приділюють їх до запасного фонду, поза статутовим мінімум, а радше призначають на ріжні громадські і культурні цілі. Дається завважити, що кредитова кооперація покриває багато громадських і культурних видатків, іноді навіть поза свою спромогу, хоч кожний розуміє, що культурні й громадські тягарі повинні бути рівномірно розложені на ціле укр. громадянство.

Рідко трапляється, щоби Українбанк перед білянсуванням начислив відсотки від свого запасного фонду і збільшив його тими відсотками. А преці́нь вимога опроцентовування запасних фондів є така очевидна, що не потрібує жадного ширшого виправдання. Стоїмо тут на засаді, що кооперативі треба забезпечити приріст капіталу і то в першій мірі власного, а тому запасний фонд мусить дістати свої відсотки. Кромі цього, нема ніякої оправданої причини, щоби запасний фонд, як і всі власні капітали, гірше трактувати від чужих капіталів, яким платять відсотки. Одинока причина, чому запасні фонди не опроцентовуються — це брак білянсових надвишок, які уможливилиби таке опроцентування. Але обовязком управ є так господарити, щоби по потрученні конечних коштів ведення лишалася ще білянсова надвишка. Колиж того нема, то це є доказом, що праця Українбанку поставлена зле, бо він потрібує для свого існування дарової служби суспільних капіталів, які в інших умовинах приносилиби нормальний прибуток.

Коли запасний фонд повинен дістати власні відсотки, то уділовий капітал повинен дістати дивіденду. І ця вимога є так само очевидна, як і попередня, бож годі допустити, щоби праця кредитової кооперативи була поставлена на неоправданих жертвах суспільного капіталу. Декотрі Українбанки оправдують непризнавання дивіденди тим, що довжники дістають дешеві позички. Поминаємо те, що таке оправдання позбавлене рації при членах, які довжниками не є. Ми не можемо також сказати, що ці позички є аж так особливо дешеві, бо Українбанки вимагають від довжників максимальних відсотків, які тільки закон дозволяє побирати. Колиж довжник платить максимальні відсотки від своєї позички, то проста справедливість вимагає, щоби за свій капітал, зложений Українбанкові у формі уділів, довжник дістав дивіденду. І знова, як в попередньому випадку, Українбанки не признають членам дивіденди тільки тому, що їх білянсові надвишки на це не дозволяють.

Дуже богато Українбанків не має точних правил що до кількости уділів, що їх член—довжник обовязаний заявити й вплатити. Під цим оглядом є велика ріжноманітність і нема одноцілого поступовання; а бувають Українбанки, що беруть на уділи від членів-довжників стільки, скільки дається взяти. Уважаємо, що сума, побирана на уділ, повинна бути унормована процентово до позички, одначе не більше ніж 10°/₀ позички. Це є стара й добра засада, якої слідби всім Українбанкам придержуватися.

Сума вкладок, що зібрала українська кредитова кооперація, а зокрема Українбанки, свідчить про дуже малу капіталову силу нашого народу. Бо коли приняти, що це вже всі вільні заощадження, якими розпоряджає наш нарід, то треба ствердити, що вони є дуже скромні і ніяк не видержують порівнання зі сумою заощаджень інших народів, від нас числом значно менших.

А що приріст ощадностевих вкладок залежить, побіч інших чинників, також від організації і праці кредитових кооператив, як інституцій, що стоять найближче до широких кругів громадянства, то треба питатися, чи причиною слабого припливу вкладок до Українбанків не є часом хибні методи їх праці або особистий склад проводу і надзірних органів, чи може неправильна господарка повіреними капіталами. Колиб ми прийшли до такого висновку, то не булоби іншої ради, тільки усувати ці недомагання та зробити великі зміни в дотеперішних методах праці Українбанків, а може і в персональному складі їх проводу.

Кожний розуміє, що ширина позичкової діяльности залежить від висоти капіталів, які Українбанки зберуть від суспільности у формі вкладок. Може бути, що акція збірок вкладів не є на місцях як слід поставлена, або управи Українбанків не виявляють у цих справах потрібної зручности й хисту, або може діяльність Українбанку на зовні не робить досить солідного враження і через те не впливає на приєднування вкладчиків.

Дивно, що навіть висока відсоткова міра від вкладок, яку признають Українбанки (щонайменше 1°/₀ вища, ніж дає Центробанк у Львові), не викликає припливу вкладок. Якщо це уважати доказом, що висота відсоткової міри не грає першорядної ролі в питанні вкладок, то треба дивуватися, чому Українбанки загально платять від вкладок вищі відсотки, ніж платить Центробанк.

Кредити з банкових джерел є ще всетаки високою позицією в білянсі Українбанків. Одначе годиться зазначити, що сума кредиту стоїть у здоровому відношенні до власних капіталів Українбанків. Нема тут небезпеки, яка випливає з надмірного закредитування, а коли йде про кредити не-українського походження, то їх висота не є аж така, щоби робила українську кредитову кооперацію якнебудь залежною від чужих кредитуючих чинників. Згідно з виказом РСУК на день 1. жовтня 1932 р. українська кредитова кооперація користала з кредиту: в емісійному банку 31.40%, в приватних банках 19.40%, в державних банках 0.10%, в Центробанку і інших укр. кредитових установах 49.10%. Найбільше кредиту чужого походження має кооперативний банк „Дністер", дуже мало Центробанк, а найменше Райфайзенки.

Визнаємо засаду, що уживання великих кредитів, як постійного оборотового капіталу, на ведення звичайної позичкової діяльности, не є вказане для кредитової кооперації, бо вона має бути організатором національного капіталу, має помагати його творити й розміщувати там, де він найпотрібніший. — Великі чужі капітали є потрібні й вигідні з правила тільки на більші промислові й хліборобські інвестиції і тільки тоді, коли сплата цих кредитів переводиться через довгий ряд літ. На жаль, довгоречинцевого кредиту майже не маємо.

З цього видно, що з державної акції кредитування не маємо змоги користати, а закордонні кредити, наприклад української американської еміграції, ще до нас не прийшли. Недостаток кредитів має також і свою добру сторону: українська кредитова кооперація навчиться господарити тільки тим, що сама збере між українським громадянством, а через те буде постійно заінтересована в тому, щоби між громадянством ішов живий вкладковий рух і щоби вкладки напливали до кредитової кооперації.

Невеликі оборотові капітали дають змогу вести тільки нешироку позичкову діяльність. Не цілих 12 міліонів позичок в цілій кредитовій кооперації і 7.058.226.— позичок в Українбанках напевно не заспокоює кредитових потреб нашого національного господарства і цю бракуючу частину це господарство мусить здобувати собі поза укр. кредитовою кооперацією. Не знаємо точно, яке є запотребування кредиту нашого збірного господарства, бо не маємо евіденції його задовження. Коли рахувати дуже скромно і приняти стан задовження по 20·— зл. на голову, то матимемо 140—150 міліонів кредитових потреб, на загал укр. населення нашої землі під Польщею. Ця сума, порівняна зі сумою позичок в українській кредитовій кооперації, показує, що ця остання вже з двома українськими некооперативними кредитовими установами покриває тільки малу частину (не більше як 10%) кредитових потреб нащого господарства. Найбільшу часть покривають чужі кредитові установи, очевидно, з великим хісном для себе. З цього є ось такий висновок: доки не розбудуємо ощадностевих вкладок настільки, щоби вони були в десятеро більші, ніж є тепер, то доти наша позичкова діяльність буде тільки побічним чинником, з другорядним значінням, в організації нашого національного господарства.

Позичкова діяльність Українбанків терпить на глибокі недомагання. Найважнішим з них треба назвати залеглости в спла-

чуванні позичкового капіталу й відсотків. При ревізіях Українбанків щораз частіше можна констатувати, що позичковий капітал залежується часом цілими роками і не приносить кооперативі таких відсотків, які вона має право вимагати. Висота залеглостей свідчить вимовно про те, наскільки недобре й недбайливо ведеться позичкова діяльність та наскільки в доборі довжників не береться огляду на їх моральну й маєткову якість і солідність. Незаплачені в час відсотки фатально відбиваються на прибутках кооперативи, а часто перекреслюють цілий її бюджетовий плян і остаточно приводять до білянсової страти.

Управи Українбанків мусять з усією енергією поборювати залеглости, бо несолідність чи недбайливість або й лиха воля довжників загрожує Українбанкам дуже болючими наслідками. При цьому сама позичкова політика починає щораз то більше себе не оправдувати. Консумційні позички для фізичних членів мстяться на Українбанках великими залеглостями, бо довжники або дуже зле платять, або й зовсім нічого не платять; а серед загалу довжників поширюється психоза, що не треба зовсім нічого платити. Таке психічне наставлення довжників ставить Українбанк в дуже трудне положення, бо оборотові капітали унерухомлюються, повстають труднощі при виплаті вкладок і нема потрібних відсоткових доходів на покриття найконечніших видатків.

Одним з глибших недомагань є також тенденція, задержана в повній силі до нині, вимагати від довжників, побіч законних відсотків, ще й інших, більш-менш неоправданих додатків. Це є в першій мірі так звані звороти на кошти ведення. Ми є переконані, що висота тих зворотів, які побирає більшість Українбанків, не має достаточного узасаднення в розпорядку влади про найвищі маєткові користи кредитових установ, а ціле це неоправдане домагання, ставлене до довжників, має тільки на меті збільшити доходи кооперативи, щоби можна було покрити непропорціонально високі видатки на ведення. Можемо навести досить прикладів на те, що звороти на кошти ведення досягають 20 до 30%, а в рідших випадках й більше % всіх видатків на кошти ведення, що в відсотковому відношенні переходить часто 4% позичкового капіталу. Це діється тому, що відсоткові доходи не вистарчають на покриття високих коштів ведення і через те управи Українбанків, оглядаючися за додатковими доходами, часто переступають межі оправданого, вказаного й дозволеного.

Зле уділені позички викликають судові спори й кошти, а ті останні доходять часом до дуже поважних сум. Кошти спору унерухомлюють оборотовий капітал і спричинюють управам Українбанків багато турбот з евіденцією коштів спору й допильнсвуванням справ в процесі. Правда, що нинішні часи є мало сприятливі до стягання претенсій через суд, але на основі досвіду в ріжних Українбанках треба ствердити, що правні заступники (синдики) Українбанків подекуди мало допильновують або й зовсім занедбують заскаржені справи; їх нагромаджується часом досить багато; синдики не все ведуть їх добру евіденцію і не інформують Українбанків про кожночасний стан справ у процесі. Українбанки часто не мають вдоволяючої евіденції коштів спору і справ у процесі, не мають потрібних посвідок на векслі передані правному заступникові а також не знають, в якій процесовій

стадії справа находиться. Нема тут іншої ради, тільки завести окрему книгу коштів і справ у процесі і туди записувати все, що зі справою вяжеться.

Кредитова кооперація має унерухомленого капіталу (в рухомостях і нерухомостях) зол. 2,390.759.—, а Українбанки зол. 1,930.551.—, себто значно більше, ніж висота їх запасних фондів. Семий кооперативний зїзд висловив правильну засаду, що унерухомлення капіталу кооператив не повинно перевищувати 75% запасних фондів. Теперішнє унерухомлення капіталу Українбанків значно переступило межу, закреслену наведеною засадою. Колиби амортизація нерухомостей була всюди переводжувана систематично й консеквентно, то за недовгий час наступилаби поправа у відношенні нерухомостей до запасного фонду. Алежбо декотрі Українбанки вмістили в нерухомість не тільки цілий власний капітал, але й частину чужого, від якого мусять платити немалі відсотки. Доходи з нерухомости є такі малі, що не вистарчають на покриття відсоткових тягарів, бо не опроцентовують капіталу, вложеного в нерухомість, навіть на половину. Ті Українбанки не можуть без білянсової страти амортизувати нерухомости таким відсотком, який є назначений в статуті, а тому, так чи інакше, відтягаються від амортизації.

Чейже не мусимо доказувати, що амортизацію треба доконче переводити без жадних застережень, а амортизаційні квоти мусять бути враховані до страт, так само, як інші кошти ведення, бо амортизація належить до основних вимог білянсування і господарської калькуляції. Колиж декотрий Українбанк є під цим оглядом в тяжкому положенні (бо має наприклад 60% капіталу в нерухомостях), то мігби своє положення облегчити так, що обнизивби амортизаційний відсоток з 2% на 1%, зміняючи для цего статут. Одначе найдоцільнішим способом направи є тут збільшення оборотових капіталів і поширення позичкової діяльности. Відсоткові доходи з неї, при дуже скромних коштах ведення, даватимуть змогу збільшувати запасний фонд і так привертати здорове відношення між нерухомістю і запасним фондом. *(Кінець буде).*

Іл. Ольховий.

СТОРІНКА ЧИТАЧА.

Впорядкувати справу членів!

— Гей, сусідо Степане, ходім ми цеї неділі до міста на загальні збори каси!

— Чогожби мені йти на збори? — питається Степан.

— Та чого, ви не знаєте? А вибиратимуть там нових директорів, то вже раз требаби нам позбутися того зайди Г-ського, що нам жити не дає.

— Тоб-то ви за це, що нас заскаржила каса.

— Яка там каса? Заскаржив він, директор Г-ський. Хіба вас він не скаржив і не платилисьте коштів?

— Правда, скаржив, але й чекав довго; а потім, як прийшов з грішми, тай якось там полагодили, — каже Степан.

— Но-но полагодив, але кошта платив! Мене подав на екзикуцію, а вон Грицька Рудого таки ліцитує. — То нічого кажете?

— Біда! Щой казати!

— А видите! Тому ходіть завтра на загальні збори і мусимо йому показати наше право; попросіть ще від себе Івана Хромого, Леся Курича тай того недовченного Антона Березу: буде нас більше — тим лучше.

— Антошкові не треба пригадувати, бо він вже сам мені казав про збори, а я й забув. Він — знаєте — щось згадував, що написав моцний лист до директора Г-ського, але його не підписав; там вичитав йому, як то нас ліцитувати. Го-го! З Антошком — то не переливки, він не дурно вчився.

— Так, так! Антошко йому дасть, бо він і Антошка три рази скаржив. Памятайте, завтра рано вибираємося на збори.

* * *

Така то менш-більш була розмова членів кредитової кооперативи напередодні загальних зборів. Вони збираються показати дир. Г-ському чи другому подібному своє право. Вони не питають, який був їх обовязок і чи його виповнили. Досить того, що скаржить їх кредитівка, а в їх вузкім розумінню — дир. Г-ський, — і з тих причин вони вибираються на збори. Вони властиво є шкідниками кооперативи і явними її ворогами, Одначе, після нашого розуміння демократії і нашої толєранції, для них є вільний вступ на загальні збори. Там часто забирають вони злобне слово, рішають про вибір правлячих органів кооперативи і вирішують її долю.

Такий дотепер був у нас порядок, що правлячі кооперативою органи не уважали за потрібне упорядкувати в себе справу членів і не користали з приписів статута, де говориться про виключення членів, які ділають на шкоду кооперативи.

Те, що члена треба скаржити, треба видавати готівку на судові кошта, треба тратити дорогий час на судові розправи, всього цього ми може часом не уважаємо за шкоду. Або може це не шкода, коли скаржений член не платить довгу в речинці і назначений речинець сплати перетягне в кілька разів так, що за той час кооператива моглаб була дати двом і тром членам нові позички, узискати нові уділи, вписове, і т. д.? Чиж це не матеріяльна шкода? Суд признає кооперативі менші відсотки, ніж їх вільно їй побирати на основі законних розпорядків, на чім знова тратить кооператива.

Та й нелад, що його вводять в кооперативу скаржені члени є немалою шкодою. Найбільша одначе шкода-матеріяльна а дотого щей моральна шкода може вийти з того, що скаржені члени можуть бувати на зборах і там рішати про долю кооперативи! Неупорядковання справи скаржених членів, котрі майже з правила є ворожо успосіблені до кооперативи, грозить великою небезпекою для правильної праці кооперативи і для майбутньої ідеї кооперації у нас та є до певної міри деморалізуючим чинником для загалу.

На порушену тему пабажана є відповідь нашого РСУК, а може також погляд інших ревізійних союзів, та думки кооперативних робітників з краю. Належить сподіватися, що ми їх почуємо. **І. П.**

Замітка. Голос кооператора І. П. подаємо до загального відома в цілі викликання дискусії. Справа, яку він порушує, не є маловажною і має свій відгомін також в інших родах кооператив. Нераз бу-

ває, що члени, що задовжилися за споживчі товари, коли їх управа запізве до суду, ратуючи кооперативу, починають ізза цього кампанію інтриґ проти Управи та приходять на загальні збори з тенденційною критикою її діяльности.

Погляд Дирекції РСУК в цій справі такий: нема сумніву, що невдоволений член, запізваний за довг, може пошкодити кооперативі, ширячи між членами всякі інтриги. Та теперішні відносини такі, що неплачення рат і відсотків може не бути наслідком злої волі довжника, а тільки його дійсно тяжкого матеріяльного положення. Отже треба би бути обережним у загальному приміюванні якихось статутарних репресій проти заскаржених членів-довжників. Очевидна річ, коли член, (чи він заскаржений, чй ні) шкодить кооперативі, поширюючи незгоду між членами, чи іншими подібними засобами, то наш кооперативний статут дає завжди можливість усунути таку людину з кооперативи.

Редакція Кооп. Респ ки радо дасть місце на своїх сторінках дискусії на повищу тему.

Чому так мало зацікавлення? На цьогорічних Загальних Зборах асекураційного і кредитового Т-ва „Дністер" які відбулися 27 квітна ц. р. було присутніх всього 17 осіб управнених до голосування. Не можна не висловити побоювання, що як так піде далі, то наш демократичний принцип організації громадського життя, зійде, як то кажуть зовсім „на пси", уступаючи місце звичаям, якими досі характеризувалося тільки життя акційних спілок та інших капіталістичних організацій, де рішає про все вузесенький гурток своїх людей і де згори виключена яканебудь дискусії, самокритика та взагалі те все, чим живе і двигається вперед суспільне життя

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

„Internationale Genossenschaftliche Rundschau" орган Міжнар. Коопер. Союзу в числі за квітень ц. р. приносить такі статті:

„Кооперція в дефензиві", нап. Г. І. Мей, ген. секретар М. К. С. Автор розкриває справжній характер невгаваючих і безскрупульних нападів на кооперацію, що йдуть тепер у многих европейських краях. Ці прояви, пише Г. І. Мей уявляє собою поважну моральну депресію, яка шкодить людству не менше, ба, може навіть більше, ніж господарські заворушення, які доводять окремі краї до зубожіння. Положення кооп. руху вимагає солірарности всіх кругів кооперативного членства. Надійшов момент, щоби поставити чоло наступові. Кооператорам треба стати до роботи та тісніше зціпити свої ряди.

„Теперішня практика контингентування у митно-охоронній політиці", стаття проф. G. de Leener-a. Автор розяснює вплив контиґентів на забезпечення краєвих ринків товарами і на формування цін. Він показує, противно до того, що часто чується, що контигенти утруднюють забезпечення ринків і приводять через те до звижки цін. Він представляє, як устрій контингентів, особливо з огляду на клявзулю найбільшого упривілеєння, неминучо веде до несправедливостей і ріжниць. На конець завважує, що система контингентів ховає в собі такі слабости й трудности, що шкода від неї більша, як від охоронних мит.

„Рочдельські піонірн, початки руху, звичаї й обичаї", нап. пані M. Smithies. Це є опис буденного життя в Рочдель в середині 19. століття. Авторка є донькою Джемса Смісіса, одного з духових провідників рочдельських піонірів.

Слідують такі теми: Статистика краєвих кооп організацій, приналежних до Союза, за 1931 р.; Кооп. асекурація в Англії; Наступ на австрийські споживчі кооперативи; 10 літ палестинського центрального банку; Українська кооперація в Польщі; Кооперативне виховання; Міжнародній кооп. жіночий рух; Перегляд книжок.

Під заголовком: „Українська кооперація в світлі резолюцій VII. Краєвого Кооперативного Зїзду" помістив орган пол. Наукового Кооп. Інституту „Spółdzielczy Przegląd Naukowy" (ч. 4 за квітень б. р.) повний переклад резолюцій нашого VII Кооп. Зїзду зі слідуючою передмовою:

„В руки Читача даємо наш переклад розолюцій VII. краєвого зїзду української кооперації. Ці резолюції містять не лише напрямні, але і звітові дані, з котрих ці напрямні виходять, обіймають в одну закруглену цілість весь рух, і тому видано їх в осібній брошурі та вислано всім кооперативам і всім кооператорам.

На разі здержуємося від всяких пояснень і оцінки цього руху. Однак заключаємо, що він має зовсім питомі ціхи, бажаючи зєдинити в одну цілість кооперативи всіх типів і надати їм одноцільно подуману організацію, дуже цікаву і у високій мірі характеристичну. Не можемо сумніватися, що для нас є дуже важною справою познакомитися з методами праці української кооперації. Маємо враження, що польський працівник може багато скористати з простудіювання цього матеріялу".

Яркім контрастом вражають ці слова, написані pro foro interno, поруч тих, які написав pro foro externo теж Поляк проф. Людкевич, і які ми навели в ч. 4. „К. Р." за б. р. (ст. 100).

Слідуючу довшу замітку під заг.: „Українська Кооперація в Польщі" помістив той же часопис (в томуж числі) з приводу викладу дир. О. Луцького в пол. Т-ві Кооператистів у Варшаві, виголошеного 7. 3. 1933. р.: — „Вичерпуючий реферат п. дир. Луцького тревав біля дві і пів години, а однак держав слухачів в зацікавленню до останньої хвилі, аж до останнього менту, коли ми почули сердечну заяву про наше взаїмне ідейне споріднення, про те, що кооперативний терен є одиноким, на котрім два народи польський і український стрічаються в мирі і згоді, стрічаються в атмосфері доброзичливости. Прелєгентові йшло про зміцнення тої атмосфери, поглиблення кооперативних взаємин; підчеркав це з повною гідности простотою, стрічаючи постійно сердечне одобрення серед присутніх. Зацікавлення однак піддержував п. Луцький не тільки бесідницькою вартістю свого реферату, до чого не надто прикладав ваги, але через надзвичайно вміле розложення матеріялу і повну силу та здібність переконувати під маскою зовнішного холоду і цілковитого опанування. Стільки про зовнішну сторону реферату. (Тут опускаємо відомі нам дані).

Спирається ця кооперація на низах. П. директор з гордістю твердив, що широко заче́ркнена освідомлююча праця, стало улержувана звязь з господарсько-рільничими організаціями (Сільський Господар), просвітними (Просвіта), довели до цього, що нині кооператива для загального закупу і збуту, ця найсильніша і найбільш життєздатна віднога української кооперації, може опирати свою працю на селі, на її інтелектуальних силах, просвічених на ряді курсів, викладів, інструкторських балачок. А цю працю постійно поліпшує дуже цікава система праці, що полягає на творенню районів, а в них точок збірних і складів, себто осередків, що є посередниками між централею і низом, а рівночасно є осередками інструкторського апарату.

Праця низів, праця людей на селі це те, що підчеркав прелєгент. Ми мали і її приклади. Вклади ощадностеві Райфайзенок виносять нині 700 тисячів. Сама цифра нічого не говорить, хочби ми навіть і приняли, що ця віднога української кооперації повстала доперва в 1929 р. Треба знати як ці вклади збираються. І каже п. Луцький, що майже в кожнім селі, в означенім дні тижня, йдуть люди зі спеціяльними уповажненнями Управи від хати до хати і збирають вкладки — дослівно грошеві, бо 10, 6 а нерідко і 2-грошеві. Все це збирають і записують на рахунки. З таких то ощадностей сіл, в котрих є ледви 20% господарств, що є в силі виживити родини тих, що на них працюють, повстало цих 700 тисячів золотих. То приклад незвичайно цінний і характеристичний. І він стверджує, як дуже самостійною є українська кооператива, як будує вона на власних силах і власній праці — без якоїнебудь помочі із зовні.

Другою властивістю, що вдаряє в цілім рухові, є його внутрішне зєдинення. Рільничо-торговельні кооперативи, що розвивають власні агенди, творять з тих кооператив, що буйніше розрослися, щораз нові самостійні кооперативи, молочарні, к-ви для збуту живин, скупу яєць і т. д., а побіч цього машинові спілки, що в богатьох місцях спричинили, що рільна культура села є вищою від культури двора, помічні кооперативи наприклад такі, що обслуговуть кооперативу під транспортовим оглядом. Молочарські кооперативи ліквідують товарові кредити своїх членів в кооперативах для загального закупу і збуту, потручуючи з належитости за молоко суми довжні кооперативі для закупу і збуту. Кредитові кооперативи, що фінансують

закупи, рівнож причиняються до ліквідації цих довгів, переводячи їх на опроцентовані раціональні готівкові довги. Споживча кооперація побирає товари у рільній кооперативі і т. д. Бачимо тут факти не тільки плянового повязання праці в горі в фахових централях, не тільки в фінансових відносинах цілої кооперації з Центробанком, як її будучою центральною касою, але із постійною, неустаючою співпрацею цілої підбудови (це є улюблена фраза письменників і бесідників українського руху) всіх його частин.

Українська кооперація розвивалася сама. Кредити, які дістала від фінансових державних інституцій виносять ледви міліон золотих. Є це мікроскопійна квота. На три тисячі станиць — є тільки два склади соли. Тютюн і алькоголь — можуть продавати тільки конкуренційні крамниці. Крім цього готівковий кредит не роздавано через централю, але безпосередньо, на жаль аж надто часто негосподарно. Але досить вже про брак помочі. В 1930. р. стрінув українську кооперацію болючий удар зі сторони т. зв. пацифікації. „Пацифікація" здержала на довший час всю кооперативну працю і спричинила шкоди не тільки безпосередні, але і посередні. П. Луцький твердить, що ані одного кооперативного робітника не потягнено до відвічальности за саботажі, котрі мали спричинити цю пацифікацію. Спеціяльні репресії стосується за підозріння політичної натури. П. Луцький спокійно, з цілком авторитетною повагою стверджує в тім менті, що українська кооперація працює для українського народу, вона осяяна вірою в нарід, його силу і його будучність. Ця кооперація однак тому власне, що хоче належно сповнити своє завдання, мусить бути передусім кооперацією і не може зійти на політичний грунт, в наслідок чого навіть її поборюють скрайні націоналістичні елєменти власного народу. Проти тих елєментів, що вважають кооперацію клітиною політичної праці Ревізійний Союз боронитися і буде боронитися. Влада, має точні інформації і добре є поінформована про це, що робиться, як де.

Було надто пізно на дискусію. — Впрочім — тяжко було дискутувати. Тяжко умити руки супроти наведених фактів, тяжко теж на терені Товариства Кооператистів прецизувати те чи інше становисько супроти політичних явищ. Приходило однак на думку інше заключення — заключення про конечність створення якогось постійного чинника, що бувби тереном порозуміння всіх напрямків кооперативної думки в Польщі. Не є ми переконані, що він вже доспів до здійснення, але доспів вже до призадуми над ним.

Не туди дорога! Часописи принесли вістку про протижидівські виступи селянської молоді (як кажуть — з під стягу т. зв. націоналістів) в сокальському повіті. Треба сказати, що сокальський націоналізм взагалі не має щасливої руки у виборі доріг виявлення своєї експанзії. Ми ще не забули соромної та нерозумної демонстрації парубків і студентів (здається навіть з цього самого села Спасова!) проти сокальського кооперативного Союзу, коли знищено навіть дещо народнього майна. Також і нові прояви „активности" сокальського націоналізму не приносять ні слави, ні користі національній справі, а є доказом тільки повної дезорганізації умів.

Очевидно, як кооператори, ми є взагалі проти насильства над мирним жидівським населенням. Але в даному разі не забуваємо, що жидівський елемент на нашому селі це у величезній більщости елемент експлоаторський і народом нелюблений, як всі визискувачі. Тому ми до певної міри можемо з р о з у м і т и спасівських „гітлерів" — але в ніякому разі не можемо їх оправдати. Бо як-би навіть виходити з заложення боротьби з визискувачами, то всякий думаючий бачить, що „спасівські методи" боротьби з визиском доводять лише до скріплення позиції тих, кого вважається визискувачем. Герої спасівської демонстрації будуть сидіти в тюрмі, тоді як ті, проти кого вони виступали — далі робитимуть своє діло.

Ні, громадяне — не туди дорога! Коли хочете боротися з визиском, то для того не вистане одноразового вибуху „енергії". Дорога до тої цілі веде через вперту і муравливну кооперативну організацію й довголітню працю.

А це геройство навіть важче, як сліпі примітивні вибухи. Притим очевидно не забуваймо й того, що виступати треба проти всяких експлоататорів, хрещених і нехрещених, як чужих, так само і своїх.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський

Друкарня „Бібльос", Львів, Японська 7. Тел. 14-78.